

**МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВПЛИВІВ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА
ТА ТІНЬОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ**

Анотація

Зазначається, що існування тіньової економіки характеризується певними соціально-економічними особливостями, а ефективність детінізації підвищується залежно від комплексу заходів державного економічного регулювання економіки та економічного стимулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Досліджуються функціональні взаємозв'язки між тінізацією окремих галузей та макроекономічними показниками. Зазначається, що факторами, котрі сприяють поширенню тіньового сектора, в нашій країні є в основному суб'єктивні, насамперед політичні фактори, а також рівень оподаткування, індекс інфляції, рівень безробіття та вартість кредитування. У зв'язку з цим проводиться регресійне дослідження впливу окремих факторів на рівень тіньової економіки України та пропонується економіко-математична модель. Оцінюється загальна тенденція динаміки тіньового сектора економіки за допомогою фільтра Ходріка-Прескотта, який дає можливість врахувати й циклічність даного явища.

Ключові слова: тіньова економіка, рівень тінізації, соціально-економічне середовище, чинники.

**МОДЕЛИРОВАНИЕ ВЗАИМОВЛИЯНИЙ РАЗВИТИЯ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ
И ТЕНЕВОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ**

Аннотация

Отмечается, что существование теневой экономики характеризуется определенными социально-экономическими особенностями, а эффективность детенизации повышается в зависимости от комплекса мер государственного экономического регулирования экономики и экономического стимулирования деятельности хозяйствующих субъектов. Исследуются функциональные взаимосвязи между тенизацией отдельных отраслей и макроэкономическими показателями. Отмечается, что факторами, которые способствуют распространению теневого сектора, в нашей стране являются в основном субъективные, прежде всего политические факторы, а также уровень налогообложения, индекс инфляции, уровень безработицы и стоимость кредитования. В связи с этим проводится регрессионное исследование влияния отдельных факторов на уровень теневой экономики Украины и предлагается экономико-математическая модель. Оценивается общая тенденция динамики теневого сектора экономики с помощью фильтра Ходрика-Прескотта, который дает возможность учесть и цикличность данного явления.

Ключевые слова: теневая экономика, уровень тенизации, социально-экономическая среда, факторы.

Постановка проблеми. Передумови, чинники, фактори, наслідки та функціональні залежності існування тіньової економіки у кожній окремо взятій країні характеризуються певними, притаманними саме для цієї соціально-економічної системи особливостями. Проте беззаперечним є той факт, що в кожній з таких систем функціонування тіньового сектора приносить істотні збитки як для економіки, так і для суспільства загалом.

У період економічної кризи підвищується важливість заходів державного економічного регулювання економіки та економічного стимулювання діяльності господарюючих суб'єктів. При цьому ефективність реалізації даних функцій державного управління значною мірою залежить від наявності у суб'єктів управління об'єктивної і достовірної інформації про економічний стан об'єкта управління. Виконання даної вимоги ускладнюється існуванням у господарській діяльності економічних агентів тіньової складової, яка за своєю природою є невраховуваною та нереєстрованою. Крім того, в період економічної кризи економічні агенти, будучи частиною національної економіки, відчують на собі вплив кризових тенденцій в економічному середовищі, що може обумовлювати активізацію тіньових форм ведення діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теза про те, що кризові явища в економічному і соціальному середовищі можуть впливати на економічну активність в тіньовому секторі, знаходить підтвердження в наукових публікаціях з питання взаємодії кризових тенденцій в економіці та тіньової економічної діяльності [10; 2, с. 4-14; 3, с. 21-24]. В період економічної кризи тіньова економіка виступає альтернативою офіційної, оскільки в деяких аспектах може бути більш ефективним інститут ведення господарської діяльності. При цьому багато авторів відзначають, що основна частка тіньових операцій пов'язана саме з ухиленням від сплати податків [1, с. 276-278; 4, с. 165-169; 9, с. 48-52].

Формулювання цілей статті. Оскільки кризові тенденції в економіці можуть обумовлювати активізацію тіньових форм господарювання, виникає необхідність у розробці економіко-математичного інструментарію прогнозування динаміки тіньового сектора економіки, який дозволив би виявити найбільш ймовірні сценарії зміни в масштабі і формах тіньової активності господарюючих суб'єктів під впливом функціональних залежностей тіньового сектора з основними макроекономічними показниками. При цьому, дані обставини зумовили вибір завдання дослідження, яке укладається необхідністю розробки інструментарію короткотермінового прогнозування динаміки тіньового сектора економіки, пов'язаного, насамперед, з ухиленням від оподаткування.

ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Виклад основного матеріалу. До чинників, що визначали рівень тінізації у сільському господарстві в аналізованому періоді, слід віднести (табл. 1) несприятливу цінову кон'юнктуру (показник умов торгівлі співвідношення цін експорту та імпорту) – коефіцієнт регресії становить 1,26**); зниження питомої ваги валової доданої вартості (-0,6*); рівень монополізації, розрахований на основі оцінок експертів міжнародної організації з боротьби з корупцією та протидії тінізації економіки Transparency International (2,54**); рівень сплачених галузю податків у загальному обсязі податкових надходжень (2,27*), насамперед йдеться про регулювання ринку зерна; протекціоністські заходи зі сторони країн-основних партнерів (3,82**), у тому числі країни ЄС, РФ та країни СНД.

До показників, що визначають динаміку тінізації промислового виробництва серед аналізованої множини показників, слід виокремити такі: зниження питомої ваги валової доданої вартості (-1,93***); протекціоністські заходи зі сторони країн-основних партнерів (частка яких у ЗТО становить понад 70%) (1,87*); легкість ведення підприємницької діяльності (1,45**); несприятлива цінова кон'юнктура для галузі (0,95*) та незначний вплив здійснює рівень монополізації (0,09).

Таблиця 1

Функціональні взаємозв'язки (чинники та фактори) між тінізацією окремих галузей та макроекономічними показниками*

Незалежні змінні / залежні змінні	Рівень тінізації						
	Сільське господарство	Промислове виробництво	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля	Діяльність транспорту та зв'язку	Фінансова діяльність
1	2	3	4	5	6	7	8
Несприятлива цінова кон'юнктура для галузі, співвідношення цін експорту та імпорту, індекс	1,26 (2,63**)	0,95 (1,87*)	2,34 (3,89***)	-	-	-	0,88 (2,63 *)
Питома вага валової доданої вартості, %	-0,6 (-0,23*)	-1,93 (-0,24***)	-	-0,42 (1,32)	-	-0,97 (-1,47 *)	-
Рівень монополізації, індекс ТІ	2,54 (3,27**)	0,09 (1,34)	-	3,4 (3,49 **)	0,76 (1,0*)	1,31 (1,78 **)	1,72 (2,12 **)
Рівень сплачених галузю податків у загальному обсязі податкових надходжень, %	1,96 (2,16***)	-	-	-	4,52 (8,19 ***)	1,58 (5,67*)	2,3 (4,28 ***)
Нетарифне регулювання зі сторони України, фіктивна змінна	2,27 (6,94*)	-	4,25 (8,64**)	-	-	0,75 (2,98 *)	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Протекціоністські заходи зі сторони країн-основних партнерів (частка яких у ЗТО становить понад 70%), фіктивна змінна	3,82 (11,3**)	1,87 (6,15*)	5,12 (8,51)	-	0,64 (3,48*)	-	-
Легкість ведення підприємницької діяльності, рейтинг	-	1,45 (4,68**)	2,88 (6,98)	3,16 (5,80)	-	1,11 (3,59***)	2,59 (4,87*)
Показники статистичної значущості	R=0,97; R ² =0,84; DW=2,1	R=0,89; R ² =0,85; DW=1,76	R=0,71; R ² =0,63; DW=2,50	R= 0,69; R ² =0,65; DW=1,78	R=0,82; R ² =0,76; DW2,46	R=0,97; R ² =0,96; DW=2,4	R=0,73; R ² =0,65; DW

*Джерело: [5; 6; 7; 8]

Наголосимо лише, що до найвагоміших з них відносяться у випадку: а) виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – протекціоністські заходи зі сторони країн-основних партнерів (частка яких у ЗТО становить понад 70%) (5,12); б) будівництва – рівень монополізації галузі (3,4**); в) торгівлі – рівень сплачених галуззю податків у загальному обсязі податкових надходжень (4,52***); г) діяльності транспорту та зв'язку – також рівень сплачених галуззю податків у загальному обсязі податкових надходжень (1,58*); д) легкість ведення підприємницької діяльності (2,59*).

Так, факторами, котрі сприяють поширенню тіньового сектора в нашій країні, загалом є в основному суб'єктивні, насамперед політичні фактори (фіктивні змінні), а також рівень оподаткування, індекс інфляції, рівень безробіття та вартість кредитування. Для перевірки цієї тези проведемо регресійне дослідження, використовуючи залежність (формула (1)):

$$SH = C(1) + C(2) \times DR + C(3) \times KR + C(4) \times RER + C(5) \times TAX + C(6) \times UNEM + C(7) \times POLICY \quad (1)$$

де *SH* – рівень тіньової економіки України протягом 1992-2008 років, *DR* – відсоткова ставка за депозитами, *KR* – відсоткова ставка за кредитами, *RER* – реальний обмінний курс грн. / дол. США, *TAX* – рівень оподаткування, *UNEM* – рівень безробіття в Україні.

Результати даного дослідження подано у таблиці (табл. 2).

Із отриманих результатів можемо спостерігати, що факторами, котрі збільшують розмір тіньового сектора України, є податки. Обернено пропорційними елементами до рівня тіньової економіки в Україні є: відсоткова ставка за депозитами, відсоткова ставка за кредитами, реальний обмінний курс та рівень безробіття. Крім того, підтверджується висловлена нами вище гіпотеза про найістотніший вплив політичних суб'єктивних факторів.

Регресійне дослідження впливу окремих факторів на рівень тіньової економіки України*

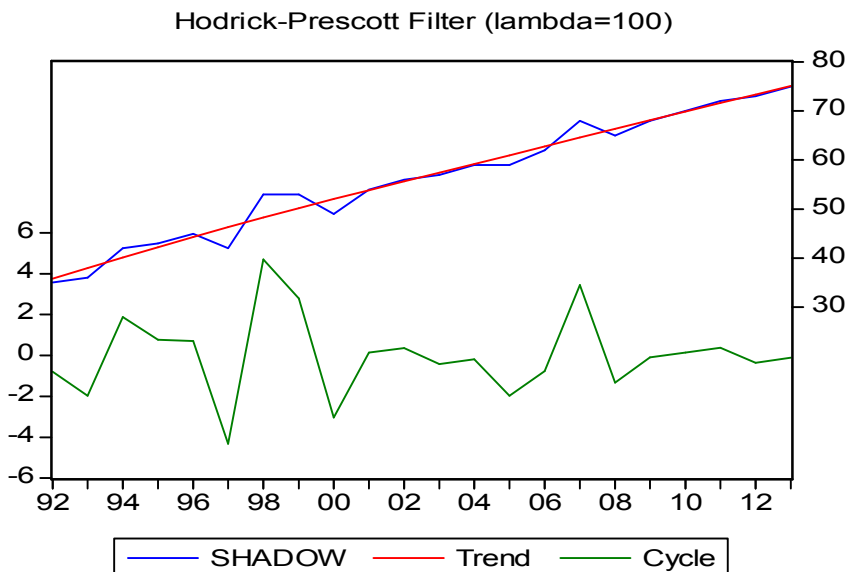
Незалежні змінні	Залежна змінна
	Рівень тіньової економіки в Україні
Політична нестабільність (фіктивна змінна)	1,25 (3,65)***
Відсоткова ставка за депозитами	-0,11 (-0,37)*
Відсоткова ставка за кредитами	-0,08 (-0,20)*
Реальний ефективний обмінний курс	-0,40 (-0,29)*
Рівень оподаткування	0,63 (4,15)**
Рівень безробіття	(-0,13) (-0,63)*
R^2	0,98
<i>Akaike info criterion</i>	-0,95
<i>Durbin – Watson stat</i>	1,86

*Джерело: [5; 6; 7; 8]

Хоча не можна однозначно стверджувати, що лише ці фактори мають вплив на рівень тінізації в Україні. Як зазначалося раніше, тіньова економіка – це складна категорія, яка залежить від надзвичайно багатьох поліпредметних чинників. Ми проаналізували лише декілька із них. Однак за результатами дослідження ми можемо побачити, що щільність даного впливу не є максимальною. Це пояснюється тим, що тіньова економіка – багатофакторна категорія, яку можна оцінити лише орієнтовно, незалежні змінні можуть мати лише опосередкований вплив на рівень тінізації, оскільки і самі можуть від неї залежати в умовах сучасного стану економіки нашої держави (йдеться знову ж про істотний вплив політичних факторів). Таким чином, в межах дослідження є можливість оцінити лише орієнтовні тенденції та взаємозалежні функціональні зв'язки з певним рівнем статистичної похибки та для конкретного періоду з визначенням характеристики подальшої динаміки цього негативного явища. Це, насамперед, важливо з точки зору його прогнозування для врахування при формуванні соціально-економічної політики держави.

Таким чином, нами була оцінена загальна тенденція динаміки тіньового сектора економіки протягом часового періоду 1992-2013 рр. за допомогою фільтра Ходріка-Прескотта (рис. 1), який дає можливість врахувати й циклічність даного явища та сформулювати висновки про рівень соціально-економічного розвитку держави.

Із рис. 1 видно, що протягом зазначеного періоду тіньова економіка (SHADOW) перебувала у зростанні (Trend). Стосовно циклічності (Cycle) даної категорії, то можна побачити, що найбільшим рівень тінізації був протягом 1991-1992 рр., у період 2004-2007 рр. та 2012-2013 рр. Найменший рівень тінізації економіки спостерігався у 1997-1999 рр.

SHADOW – рівень тіньової економіки в Україні,
Trend – динаміка,
Cycle – циклічність.

*Рис. 1. Фільтр Ходріка–Прескотта стосовно динаміки тіньового сектора України протягом 1992-2013 рр.**

*Джерело: [5; 6; 7; 8]

Висновки. Загалом зрозуміло, що виникнення і функціонування тіньової економіки в Україні, як і в інших державах обумовлене низкою політичних, економічних і соціальних причин, які витікають з неналежного методологічного, законодавчого та нормативного забезпечення економічної трансформації суспільства, що створило сприятливі умови для отримання окремими групами населення надприбутків, завдання значних економічних збитків державі, призвело до послаблення державних функцій контролю та регулювання у багатьох галузях фінансово-господарської діяльності.

Якщо розглянути цю проблему ширше, то можна виділити низку конкретних негативних наслідків впливу тіньової економіки на розвиток соціально-економічного життя держави, зокрема: непрозорий і несправедливий розподіл національного доходу; криміналізація суспільства, правовий нігілізм та недовіра до органів державної влади; дискримінація суб'єктів господарської діяльності; зниження інвестиційної активності; скорочення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів; нелегальний експорт капіталів і зменшення обсягів інвестицій в економіку, залежність від закордонних позик; втрата промислового й інтелектуального потенціалу нації; відтік інтелектуального капіталу за кордон тощо.

Список використаних джерел

1. Васільєва Л. М. Виникнення і розвиток подвійної бухгалтерії / Л. М. Васільєва // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 276-278.
2. Дудін М. М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку / М. М. Дудін // Бізнес-Інформ. – 2011. – № 12. – С. 4-14.
3. Іванов Ю. Б. Тіньова економіка в контексті кризи державного управління/ Ю. Б. Іванов // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 21-24.
4. Крамаренко О. А. Способи ухилення від сплати податків в Україні / О. А. Крамаренко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економіка. – 2013. – Вип. 23. – С. 165-168.
5. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
6. Офіційна веб-сторінка Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org.ua.
7. Офіційна веб-сторінка Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.worldbank.org.
8. Офіційна веб-сторінка Міністерства доходів і зборів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>
9. Сидоренко Т. О. Сутність та причини ухилення від сплати податків / Т. О. Сидоренко // Економічний часопис XXI. – 2010. – № 5-6. – С. 48-52.
10. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналітична доповідь / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.

Ruslan R. Augustin, Candidate of Economic Sciences,
Ternopil National Economic University, Ternopil

**MODELING OF THE INTERACTION DEVELOPMENT
SOCIO-ECONOMIC ENVIRONMENT
AND SHADOW ECONOMY**

Annotation

It is noted that the existence of the shadow economy is characterized by certain socio-economic characteristics and the effectiveness of legalization increases depending on a set of measures of state economic regulation of the economy and economic incentives of economic agents. In the article the functional relationship between shadowing of individual industries and macroeconomic indicators are studied. It is reported that the factors that contribute to the spread of the informal sector in our country is largely subjective, especially political factors, as well as the level of taxation, inflation, unemployment and the cost of credit. In this regard, regression research of the influence of individual factors on the level of the shadow economy in Ukraine is conducted and economic and mathematical model is offered. The overall trend of the dynamics of the informal sector of the economy through Hodrika-Preccott filter, which makes it possible to consider the cyclicity of this phenomenon is estimated.

Keywords: shadow economy, shadow level, socio-economic environment, factors.

References:

1. Vasilyeva, L. M. (2013). The emergence and development of double-entry bookkeeping. *Innovatsiyna ekonomika [Innovative Economy]*, no. 6, pp. 276-278 (in Ukr.).
2. Dudin, M. M. (2011). Effect of the shadow economy in Ukraine of economic security. *Business-Inform [Business Info]*, no. 12, pp. 4-14 (in Ukr.).
3. Ivanov, Y. B. (2010). Tinova economy in the context of the crisis of public administration. *Problemu ekonomiky [Problems economy]*, no. 4, pp. 21-24 (in Ukr.).

4. Kramarenko, A. A. (2013). Methods of tax evasion in Ukraine. *Naukovi zapysky Natsionalnoho University «Ostrozka akademiya». Ekonomika* [Scientific Proceedings of National University «Ostrog Academy». Economy], vol. 23, pp. 165-168 (in Ukr.).
5. Official web-page State Statistics Service of Ukraine. Available at: www.ukrstat.gov.ua (in Ukr.).
6. Official web-page The International Monetary Fund. Available at: www.imf.org.ua.
7. Official web-page World Bank. Available at: www.worldbank.org.
8. Official web-page The Ministry of income and fees. Available at: <http://minrd.gov.ua> (in Ukr.).
9. Sidorenko, T. O. (2010). *Turbidity ta reason evasion splaty podatktiv. Ekonomichnij Casopis-XXI [Economic Annals-XXI]*, no. 5-6, pp. 48-52 (in Ukr.).
10. *The shadow economy in Ukraine: the magnitude and direction of overcoming*. In J. A. Zhalila. NISS, Kyiv, 96 p. (in Ukr.).

УДК 336.1:352

А.Є. Брязкало,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
м. Чернівці

МІСЦЕ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Анотація

Проблеми формування та розвитку комунальної власності, визначення суб'єктів управління та підходів до форм і методів управління об'єктами комунальної власності постійно знаходяться в полі зору практиків і теоретиків. Утворюючи матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування, комунальна форма власності, наприклад на нерухоме майно та землю, дозволяє органам місцевого самоврядування мати додаткові джерела доходів. Наявність комунальної форми власності на фінансові ресурси є необхідною передумовою фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

У статті досліджено особливості функціонування об'єктів комунальної форми власності, з'ясовано проблеми управління комунальною власністю з метою забезпечення органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами для виконання власних та делегованих повноважень. Запропоновано принципи управління комунальною власністю для забезпечення ефективного функціонування комунального сектора економіки території.

Ключові слова: комунальна власність, органи місцевого самоврядування, управління комунальною власністю, фінансові ресурси, фінансове забезпечення, відчуження комунального майна.

А.Є. Брязкало,

Черновицький національний університет ім. Ю. Федьковича, г. Черновці

МЕСТО КОМУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ МЕСТНЫХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

Аннотация

Проблемы формирования и развития коммунальной собственности, определение субъектов управления и подходов к формам и методам управления объектами коммунальной собственности